

گزیده ابن عربی پژوهی در غرب

متافیزیک صوفیانه و انبیای مذکور در قرآن: افکار و روش ابن عربی در فصوص الحکم

Sufi Metaphysics and Qur'anic Prophets, Ibn 'Arabi's Thought and Method in the Fusus al-Hikam, RONALD L. NETTLER, Islamic Texts Society, 2004

فصوص الحکم را شرحی از متافیزیک صوفیانه به قلم شیخ اکبر ابن عربی می‌دانند. این کتاب هم از نظر نگارش و هم آراء مطرح‌شده، بسیار پیچیده است و طی قرون متمادی مفسران و شارحان بسیاری درباره آن قلم‌فرسایی کرده‌اند. هریک از فصل‌های این کتاب به پیامبری اختصاص دارد که در قرآن نامش ذکر شده است و خرد خاصی را به وی نسبت می‌دهند. رونالد نتلر در کتاب **متافیزیک صوفیانه و انبیای مذکور در قرآن: اندیشه و روش ابن عربی در فصوص الحکم** به بررسی ده فص از **فصوص** می‌پردازد که به نوعی نمونه آراء، نگارش و دیدگاه ابن عربی در کل اثر هستند. نویسنده با تکیه بر تحلیلی دقیق از متن کتاب، ارتباط عمیق و تلفیق قرآن و ماوراء الطبیعه در جهان‌بینی ابن عربی را آشکار می‌سازد. متافیزیک صوفیانه نه تنها توضیح و تفسیر آراء و عقاید ابن عربی در **فصوص**، بلکه گامی بزرگ در جهت درک کلی عقاید شیخ اکبر است.

ابن عربی، آراء صوفیانه وی و فصوص الحکم

ابوبکر محمدبن علی بن محمدبن احمدبن عبدالله بن حاتم طائی، مشهور به ابن عربی یکی از شخصیت‌های برجسته تفکر اسلامی و تصوف به شمار می‌رود. وی در ۲۷ جولای ۱۱۶۵ (۱۷ رمضان ۵۶۰ ق) در یکی از خانواده‌های سرشناس مرسیه آندلس، اسپانیا متولد شد. او که در اوایل جوانی به طلب حقایق دینی و معنوی تمایل داشت، باقی عمر خود را به کسب علم و معرفت سپری کرد، و در اواخر بیست سالگی سفرهای خود به خارج از اسپانیا را آغاز نمود؛ ابتدا چند بار به مغرب و بعدها به نقاط مختلفی از شرق سفر کرد. سرانجام پس از سال‌ها سفر در سال ۱۲۲۳ در دمشق ساکن شد و به نگارش چندین اثر مهم پرداخت؛ از جمله این کتاب‌ها **فصوص الحکم** است که ابن عربی ادعا می‌کند آن را در رویایی از محمد(ص) دریافت کرده است.

برای ابن عربی سال‌های طولانی سفر به‌نوعی لازمه و زمینه سلوک دینی و ذهنی وی محسوب می‌شد. او در این مدت با یادگیری دانش در عین تعلیم به دیگران، خلاقیت ادبی شگرفی کسب کرد که ارتباط نزدیکی با سفرهای او داشت؛ گویی هر مکان، مراجع و منابع لازم برای پیشرفت و تهذیب دیدگاه‌های وی را فراهم می‌آورد. حاصل اندوخته‌های وی جهان‌بینی اصیل و بدیعی بود که بعدها تفکر دینی در اسلام را گرایشی نو بخشید.

اندیشه صوفیانه ابن عربی

اندیشه صوفیانه ابن عربی بسیار پیچیده و ظریف، و درک آثار وی، هم از حیث نگارش و هم از نظر محتوی بسیار دشوار است؛ تنها از طریق تأویل می‌توان تا حدی از حقیقت آن پرده برداشت و حتی در آن صورت هم خواننده با ابهام و مسائلی پیچیده در متن مواجه می‌شود.

این مسئله گرچه درباره تمامی آثار ابن عربی که دربرگیرنده آراء صوفیانه اوست، صادق است، در کتاب *فصوص الحکم* بیشتر با آن مواجه می‌شویم؛ ابهام‌های مفهومی و زبان‌شناختی، ایده‌های پیچیده، تا حدی مشابه و چندسطحی همراه با نگارش رمزگونه ابن عربی بر دشواری درک محتوای آن می‌افزاید. افزون بر پیچیدگی زبانی ناشی از غنای ادبی ابن عربی، ابهام معمول در ایده‌های رمزآمیز نیز در آثار وی به چشم می‌خورد. همچنین همانند بسیاری از متون فکری دینی اسلامی در قرون وسطی، کتاب‌های وی آمیزه‌ای از مباحثه و نوشتار است؛ مباحثه‌ای که با متن تلفیق می‌شود و متن در صورت نهایی خود منعکس‌کننده و دربرگیرنده مباحثه است. و از آنجا که روند این فرایند تلفیق را نمی‌توان بازسازی کرد، ابهام‌های خاصی در متن باقی می‌ماند که به‌آسانی قابل رفع نیست (و گاه برطرف کردن آن غیرممکن است)، زیرا از مباحثه ریشه می‌گیرند. گرچه، در آثار ابن عربی مشکل اصلی، پیچیدگی آرا و ظرافت بیان اوست.

با وجود این موانع، پژوهشگران متجدد توانسته‌اند با کمک منابع سنتی تا حدی دیدگاه ابن عربی را درک کنند، و درک کنونی ما، هر چند عاجل و گاه سست، بنیانی محکم برای پیشرفت‌های آینده محسوب می‌شود. در ادامه آراء ابن عربی، به‌ویژه مسائل مربوط به *فصوص الحکم* را به‌طور مختصر بررسی خواهیم کرد. با این‌که توضیحات و تفاسیر زیر نظرات شخصی من هستند، تا حدی بازتاب دیدگاه دیگر پژوهشگران متجددی است که به شکل‌گیری بنیان علمی مشترک ما کمک کرده‌اند. اما از آنجا که سعی دارم مطالب را به‌طور کلی بیان کنم، ممکن است در برخی موارد از آنها نام نبرم، با این‌حال از تلاش‌هایشان در این زمینه قدردانی می‌کنم.

متافیزیک صوفیانه

من برای توصیف آراء عرفانی ابن عربی از کلمه متافیزیک صوفیانه استفاده می‌کنم. از نظر من این عبارت، عنصر تجربی و شخصی، و تعقل عمیق آراء وی را با هم می‌آمیزد. منظور از متافیزیک صوفیانه یک آیین فلسفی کامل نیست که به‌طور دقیق و مشخص در راستای سنت‌های فلسفی تدوین شده باشد؛ بلکه بیشتر نوعی بیان عقلانی گسترده تجارب و ایده‌های درهم‌پیچیده است که به مسائل متعالی پیدایش هستی و هستی‌شناسی، خدا و انسان، این جهان و زندگانی پس از مرگ می‌پردازد.

مسائل بسیاری در تفکر کلامی و فلسفی سنتی اسلام وجود دارد که می‌توان از آنها بهره برد- خاصه مسئله احدیت و کثرت به همراه ایده‌های کلاسیک و پساکلاسیک مربوط به آن- و همچنین عناصر زیادی که در دیگر سنت‌های مذهبی و سکولار، فکری و علمی اسلامی وجود دارند. ابن عربی نیز همچون بسیاری از متفکران مسلمان قرون وسطی جامع در علوم بود و در پرداختن به مسئله مورد نظر از تمامی دانش خود بهره می‌گرفت. در حقیقت آشکار است که وی متافیزیک صوفیانه خود را بنیانی برای حل مشکلات عمده تفکر دینی اسلامی زمان خود از دیدگاهی نوین می‌دانست.

گرچه گاهی آراء ابن عربی جنبه‌هایی از ماوراء الطبیعه فلسفی در خود دارد، در نگارش، تدوین و محتوا از سنن دیگر فراتر رفته و با آنها متفاوت است. حتی دلیل نگارش آن نیز فرق دارد؛ تلاشی است برای عقلانی کردن سنت‌های اولیه تصوف. زیرا با این‌که نمی‌توان منکر ویژگی‌های عقلانی یا نظام‌مند بودن تصوف غربی یا شرقی پیش از ابن عربی شد، مرکز و نقطه کانونی این سنت بیشتر رنگ و بوی تجارب دینی فردی و بیان آن را داشت. این ویژگی‌های بنیادین تصوف هرچند اهمیت خود را برای ابن عربی حفظ می‌کنند، و حتی به ادعای وی معرف و راهنمای مسیر او نیز هستند، اما اگر بخواهیم تصوف وی را درک کرده و از اهمیت آن

آگاه شویم، باید آن را عقلانی کردن سنت پیشین در نظر بگیریم. آن ماری شیمل به خوبی این نکته را بیان می‌کند:

«اما نیت صوفی اندلسی که بعدها به شیخ اکبر مشهور شد، هرچه بود، بین رویکرد وی به دین و دین فردی و پویای حلاج دنیایی تفاوت هست. تصوف اسلامی ابن عربی به عرفان بی‌کرانگی^۱ نزدیک‌تر، و رویکرد او بیش از آن که اراده‌گرایانه باشد، عرفانی است. زیرا هدف او پرده برداشتن از هویت راستین انسان و ذات احدیت است، در حالی که در تصوف اولیه عنصر غالب محبت بین انسان و خدا بود.»

متافیزیک صوفیانه ابن عربی گسترده و پیچیده است. همان‌طور که گفتیم آراء، نگارش و روش ابن عربی درک متافیزیک وی را دشوارتر می‌سازد. بررسی متمرکز عقاید مهم او به‌ویژه آن گونه که در **فصوص** به رشته تحریر درآمده است، به توصیف ویژگی‌های متافیزیک وی عمق بیشتری می‌بخشد؛ همچنین پیش‌زمینه مفهومی لازم برای درک تحلیل‌های قرآنی **فصوص** در فصل‌های بعدی را فراهم می‌آورد. اما پیش از آغاز بحث، بگذارید به‌طور مختصر نظر خود ابن عربی را درباره منشأ **فصوص** مرور کنیم.

فصوص و قرآن

در این کتاب رویکرد قرآنی و اسلامی سنتی نسبت به **فصوص** خواهیم داشت. چنین رویکردی چارچوب قرآنی داستان‌های کتاب که ابن عربی متافیزیک صوفیانه خود را گرد آنها بنا کرده و تفسیر می‌کند، آشکار خواهد ساخت. ابن عربی با روش‌های گوناگونی که مناسب اهداف وی در بخش‌های مختلف **فصوص** است، به این مهم دست می‌یابد. برای مثال گاه عناصر خاصی را از روایت قرآنی مربوط به پیامبری که آن بخش به وی اختصاص دارد، برمی‌گزیند و چارچوب داستانی خود را از این طریق بنا می‌کند، البته گاه از دیگر آیه‌ها و احادیث که مستقیماً مربوط به آن پیامبر نیستند نیز بهره می‌گیرد، یا با استفاده از مؤلفه‌های قرآنی که هیچ ارتباط آشکاری به پیامبر مورد نظر ندارند، اما از نظر ابن عربی مصداق جنبه‌های مهمی از زندگی و شخصیت وی محسوب می‌شوند، داستان قرآنی خلق می‌کند. در موارد دیگر از چارچوب داستانی مبتنی بر یک حدیث استفاده می‌کند که باز چندان ارتباطی به آن پیامبر ندارد و برخی مؤلفه‌های قرآنی را با داستان تلفیق می‌کند. در نهایت این که ابن عربی گاه از تمام این موارد به تنهایی یا در ترکیب با یکدیگر بهره می‌گیرد، و گاه از هیچ کدام آنها استفاده نمی‌کند.

با این حال ابن عربی هر روشی که به کار گیرد، روایت مستقیم یا تأویل مؤلفه‌های قرآنی و سنتی بنیان و چارچوبی برای توضیح متافیزیک وی در **فصوص** محسوب می‌شود؛ متافیزیکی که از دیدگاه وی معنای حقیقی قرآن و برخی سنت‌های مکتوب دینی دیگر است. از این رو، **فصوص** روایتی زمینی از قرآن و داستان‌های انبیا را با ماوراء الطبیعه صوفیانه بس پیچیده در می‌آمیزد که از دیدگاه ابن عربی، دومی بازتاب حقیقت درونی و ذاتی اولی محسوب می‌شود، و می‌توان این سبک نگارش را نوعی داستان‌سرایی صوفیانه ماوراء الطبیعی دانست؛ یک سبک ادبی اسلامی که ابن عربی در **فصوص** آن را معرفی کرده، به کمال می‌رساند و و شاگردانش آن را جاودانه می‌سازند؛ سبکی که فرهنگ عامه و فرهنگ عالی اسلامی را با هم می‌آمیزد، و از این رو، به‌رغم بنیان فرهنگ عالی **فصوص** با پیام‌های متافیزیک پیچیده و غامض آن برای گروهی برگزیده، برای مخاطبان عام هم جذابیت دارد. بخش‌هایی از کتاب که دربرگیرنده مؤلفه‌هایی از فرهنگ عامه است، بازتاب تداومی از فرهنگ دینی نیز هست؛ از روایت‌های کتاب مقدس و پس از آن، روایت‌های فقهی و غیر فقهی در اشکال نوشتاری و شفاهی گوناگون آن در زمان‌ها و مکان‌های مختلف گرفته تا قرآن و تأویل‌های متعاقب آن در بافت‌های اسلامی گوناگون. البته شخصیت‌هایی که در قرآن به عنوان پیامبران و انبیاء معرفی شده‌اند، جایگاه مرکزی در این تداوم و پیوستار فرهنگ دینی دارند. **فصوص** از این لحاظ که به انبیا می‌پردازد، متن قرآنی مهمی محسوب شده، پیش‌زمینه گسترده‌تری برای افکار و عقاید ابن عربی فراهم می‌آورد.

متافیزیک ابن عربی که از مفسران خود توجه و پشتکار بسیاری طلب می‌کند، در **فصوص** از طریق تلفیق

آن با روایت‌های قرآنی و سنتی خلق شده و معنا می‌یابد. برای ابن عربی این روایات و اقوال هم پیوند ادبی دینی با سنت توحیدی نبوی اسلامی محسوب شده و هم منبع نهایی او برای پرداختن به نظریه ماوراء الطبیعه صوفیانه وی به شمار می‌رود. بنابراین، باید نقش و جایگاه ابن عربی به عنوان نظریه‌پرداز برجسته تصوف در تاریخ اسلام را از این دیدگاه روایی گسترده بررسی کرد. نبوغ شگرف جهان‌بینی صوفیانه وی که چنین تحسین‌برانگیز در **فصوص** بیان شده است، در تلفیق داستان‌های دینی و تفکر انتزاعی نهفته است.

کتاب حاضر به توضیح و تفسیر ده فص از **فصوص الحکم** می‌پردازد، و از طریق تحلیل دقیق بخش‌های منتخب، آراء و روش‌های ابن عربی را مشخص و سبک ادبی منحصر به فرد وی را آشکار می‌سازد؛ از این رو، می‌توان به دستاورد عظیم ابن عربی در عقلانی کردن تصوف پی برد. به غیر از فصل حاضر، هر بخش از کتاب، تحلیل و تفسیر یکی از بخش‌های **فصوص** است. من آن ده فصلی از کتاب را برگزیدم که به نظر خودم نمونه بارز عقاید، روش و دیدگاه ابن عربی هستند. در **فصوص الحکم** ابن عربی با استفاده از داستان‌های پیامبران موضوعات اصلی را از زوایای مختلفی بازگو می‌کند. امیدواریم این کتاب نیازهای افرادی که به تازگی با ابن عربی آشنا شده‌اند، همچنین نیاز دانشجویان سطوح بالاتر و کارشناسان این مبحث را برآورده سازد. تحلیل قرآنی به عنوان شیوه‌ای برای بررسی و تأویل ارائه شده است تا به ما اجازه دهد از دیدگاهی دیگر به متون بپردازیم.

رونالد ال. نتلر*

برگردان: مریم آقازاده

پی‌نوشت‌ها:

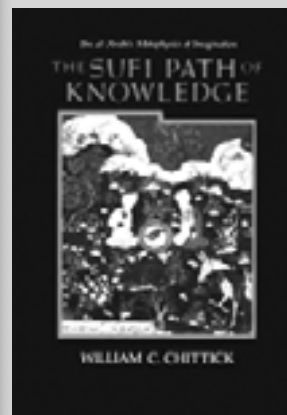
* مدرس تحقیقات دانشگاهی در دپارتمان مطالعات شرق دانشگاه آکسفورد، و استاد مطالعات شرق در کالج مانسفیلد، آکسفورد

طریق صوفیانه معرفت: متافیزیک خیال ابن عربی

The Sufi Path of Knowledge: Ibn 'Arabī's Metaphysics of the Imagination, by William Chittick, Albany, 1989.

این کتاب نخستین مقدمه‌ای است که بر شاهکار ابن عربی یعنی **فتوحات المکیه** نوشته شده، و نخستین اثری است که به خواننده غیرمتخصص در کاوش آثار ابن عربی صوفی شهیر یاری می‌رساند. (این که کتابی ۵۰۰ صفحه‌ای را بتوان مقدمه نامید حاکی از بلند همتی ابن عربی، حجم کتاب **فتوحات** و عمق تأثیر او بر تمدن اسلامی متأخر است). دیگر پژوهشگرانی که به بررسی آثار ابن عربی پرداخته‌اند - برای مثال نایبرگ، آسین پالاسیوس، کوربن و ایزوتسو - بیشتر به دنبال معرفی مسائلی در آثار ابن عربی بودند که گمان می‌کردند برای طیف متنوع مخاطبان زمان خود جذابیت داشته یا به زندگی آنها ارتباط دارد. حال مزایای این گونه رویکردها هرچه باشد، تنها کارشناسانی که با کتب ابن عربی آشنایی کامل دارند، می‌توانند تشخیص دهند تفاسیر و تأویل‌های این پژوهشگران تا چه حد منتقل‌کننده متن اصلی بوده، و تا چه حد از افکار و عقاید شخصی خود پژوهشگر نشأت گرفته است. بنابراین، چیتیک در کتاب اخیر خود همچون موارد پیشین به دنبال ارائه منتخبی از اثر ابن عربی نیست، بلکه روی اهداف خود ابن عربی تمرکز می‌کند. مهم‌تر آن که کتاب حاضر بازتاب پژوهش‌های مداوم و جمعی است که در سال‌های اخیر سعی در آشکار کردن بافت‌های اجتماعی و عقلانی در آثار و آموزه‌های ابن عربی (و دیگر صوفیان برجسته)، و به این ترتیب متمایز ساختن آثار خلاقانه شخصی و دیدگاه‌های اصلی وی از آثار فلسفی و شاعرانه و بحث‌های دینی دارد که طی قرون متمادی با نام وی پیوند خورده است.

روش ارائه و ترتیب مطالب در این کتاب به همان گونه‌ای است که ابن عربی خود در مقدمه‌اش بر **فتوحات**

اتخاذ می‌کند؛ کتاب با بافت هستی‌شناختی و کلامی اعمال انسانی آغاز شده، سپس با ذکر جزئیات دقیق به فرایندها و موانع شناخت معنوی می‌پردازد که از نظر ابن‌عربی دربرگیرنده عملکرد نمادین، اجتناب‌ناپذیر (و فردی و جهانی) تخیل است (عنوان کتاب از همین رو انتخاب شده است). گرچه این رویکرد ممکن است شبیه رویکرد فلسفی معمول در نسل تأثیرگذاری از مفسران و شارحان مسلمان، همچون قونوی، ملاصدرا و سبزواری به نظر برسد، در ادامه کتاب درمی‌یابیم پروفیسور چیتیک با استناد به عبارات و اصطلاحات خود ابن‌عربی - که از ۷۰۰ صفحه متن برگزیده شده از کل فتوحات ترجمه شده است - تصویری خواناتر و عینی‌تر از اثر ابن‌عربی به دست می‌دهد. در حقیقت بخش دوم حاوی جنبه انسانی و تجربی مفاهیمی است که در بخش اول در قالب اصطلاحات کلامی انتزاعی بیان می‌شود، به صورتی که دانشجویان آشنا با متون تصوف از سنت‌های دینی گوناگون سریباً اصول و دلمشغولی‌های ابن‌عربی را که با استفاده از واژگان نمادین پیچیده برگرفته از قرآن و حدیث بیان شده است درمی‌یابند. اما مباحث فلسفی و کلامی بخش آغازین کتاب، خواننده را با زبان (اصولاً قرآنی) و چارچوب مفهومی رایج در آثار ابن‌عربی آشنا می‌سازد؛ یعنی جنبه‌ای از نوشته‌های ابن‌عربی که تقریباً تمامی خوانندگان امروزی با آن بیگانه هستند.

اما باقی کتاب چیتیک به مباحث عملی‌تر آثار ابن‌عربی اختصاص داشته، روی «پدیدارشناسی معنوی» دقیق و بسیار کاربردی دیالکتیک بین نقل، عقل و کشف تمرکز می‌کند که عمیقاً در تصوف و معنویت‌گرایی اولیه اسلامی ریشه دارد، و انگیزه اصلی تمامی آموزه‌های ابن‌عربی است. پروفیسور چیتیک هم در نکاتی که درباره ترجمه ذکر کرده و هم در توضیحات خود (در واکنش نسبت به بُعدی نادیده گرفته شده در مطالعات پیشین)، بر چارچوب قرآنی آثار ابن‌عربی تمرکز کرده و آن را آشکار می‌سازد. در نتیجه، شاخص گسترده آیات قرآنی، منابع حدیثی و اصطلاحات تخصصی این کتاب کاربرد فراوانی برای دانشجویان سنت‌های تصوف اولیه و متأخر دارد (در حقیقت شاید این کتاب بهترین نمونه موجود از یک تفسیر جامع و منسجم بر خود قرآن باشد به زبان انگلیسی باشد).

در آخر باید نکته‌ای را باید درباره روش ترجمه و رویکرد آموزشی این کتاب توضیح داد؛ مفسران ابن‌عربی همواره با کاربرد خلاقانه و چندوجهی او از زبان عربی و نمادهای قرآنی مشکل داشته‌اند، و مفسران امروزی با مسئله توضیح ارجاعات قرآنی و اصطلاحات تخصصی در طیف گسترده‌ای از مذاهب اسلامی مواجه هستند که برای شاگردان خود ابن‌عربی نسبتاً آشنا بود. در این ترجمه نزدیک و وفادار به متن، پروفیسور چیتیک یک کلمه انگلیسی برای ترجمه عبارت عربی کلیدی انتخاب کرده، و با دقت (و اغلب با استفاده از واژگان خود ابن‌عربی) تمامی معانی این عبارت را توضیح داده است. این روند می‌تواند به دانشجویان متعهد کمک کند به جهان نمادین و معنایی ابن‌عربی وارد شوند، اما در عین حال می‌تواند موجب کژفهمی و سوءتفاهم دانشجویان سهل‌انگاتری شود که توضیحات واژگان عربی را نادیده می‌گیرند یا فراموش می‌کنند.

در سازمان‌دهی و گزینش ترجمه‌ها نیز رویکرد آموزشی مشابهی اتخاذ شده است. کتاب چیتیک به هیچ عنوان گزیده آثار یا مرجع معمول در این زمینه نیست که برای اطلاع از «دیدگاه ابن‌عربی» درباره مسئله‌ای خاص بتوان از آن استفاده کرد، یا این که «فلسفه صوفیانه» دیگری را خلاصه‌بندی کرده باشد. بل به‌گونه‌ای طراحی شده است که موضوعات و ترجمه‌های جدید در هر بخش بر مطالب و واژگان توضیح داده شده در بخش‌های پیشین متکی هستند. بنابراین دانشجویانی که به خوبی با چنین متونی آشنا نیستند باید کتاب را به‌دقت از ابتدا مطالعه کنند. نتیجه چنین رویکردی آن است که آنها می‌توانند درهم پیچیدگی عمیق صورت و بافت ادبی از محتوا و خاصه اهداف عملی آثار ابن‌عربی را درک کنند؛ آثاری که بلاغت بارز آنها هرگز حتی در سنت‌های متأخر اسلامی نیز تکرار نشد.

هدف از فتوحات نیز همچون دیگر آثار کلاسیک این سنت - اما با سبک خلاقانه و چشمگیر خود - منعکس کردن حالات فردی منحصر به‌فرد هر شاگرد، در عین جذب افراد پیگیرتر به درون جریان کشف و

شهودی بود که تمامی هستی آنها را دربرمی‌گیرد. افرادی که این کتاب را به پایان می‌رسانند خواهند توانست چگونگی این روند را درک کرده، به این مکاشفه ادامه دهند.

اثر ویلیام سی. چیتیک
منتقد: جیمز وینستون موریس. کالج ابرلین
مترجم: مریم آقازاده

* منبع مقاله:

Journal of the American Oriental Society, vol. 111.3 (1991), pp. 601-602.

خاتم الاولیاء؛

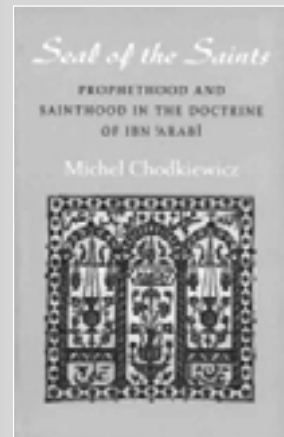
نبوت و ولایت در تعالیم ابن عربی

The Seal of the Saints: Prophethood and Sainthood in the Doctrine of Ibn 'Arabi,
Michel Chodkiewicz; Translated by Liadain Sherrard, The Islamic Texts Society
(1993)

ابن عربی که در زمان حیاتش وی را شیخ اکبر می‌نامیدند، در سال ۱۱۶۵ در اندلس متولد شد و در سال ۱۲۴۰ در دمشق وفات یافت، و تعالیم و نظرات وی بیش از هشت قرن اثر عمیقی بر تصوف اسلامی گذاشت. در سال‌های اخیر چندین مطالعه گسترده موجب آشنایی مخاطب غربی با ماوراءطبیعه ابن عربی گردید. اکنون کتاب میشل خوتکیویچ با بررسی تعالیم شیخ درباره ولایت، این آشنایی را عمق بیشتری بخشیده است. خوتکیویچ بر اساس تحلیل دقیق متون مربوطه، این بخش ضروری از تعالیم ابن عربی درباره ولایت را بررسی، ماهیت و مقام آن را تعریف کرده، و در عین حال با تکیه بر مفهوم میراث نبوی معیارهایی برای سنخ‌شناسی اولیا تصریح می‌کند. کتاب **خاتم الاولیاء** با توصیف دقیق دو مرحله سلوک عرفانی به پایان می‌رسد؛ تجلی عرفانی، و هبوط به میان مخلوقات که زمانی که حاصل گردید، ولی واسط ما بین عالم ملکوت و عالم خاکی، میان خدا و مخلوقات می‌گردد.

گزیده‌هایی از متن کتاب - حقیقت محمدیه

برای اولیا، وارث پیامبران بودن؛ یعنی وارث محمد(ص) بودن. در حقیقت دیگر پیامبران همگی خلفای وی در میان عالم مخلوق بودند، هنگامی که محمد روح بود و آگاه از هستی خویش پیش از تجسم یافتن. چون از او پرسیدند «چه زمان پیامبر بودی؟» پاسخ داد: «من پیامبر بودم در حالی که آدم میان آب و گل بود»؛ یعنی هنگامی که هنوز آدم به وجود نیامده بود. و چنین بود تا زمانی که وی پا به عالم خاکی گذاشت، و در آن وقت حجیت خلفای او، حجیت دیگر پیامبران به پایان رسید. همچنان که خواهیم دید ابن عربی در دیگر کتب خود ماهیت و مقام حقیقت محمدیه را، که هر پیامبری از زمان آدم تنها جلوه‌ای از آن در عصر خود بوده است، توضیح می‌دهد. اما معنای راستین کلمه حقیقت چیست؟ در لسان العرب حقیقت؛ یعنی معنای واقعی یک چیز در تقابل با معنای مجازی آن تعریف شده است؛ همچنین این کلمه بر قلب شی یا ماده، ماهیت راستین آن، ذات آن و ازین رو خود درونی (حرمت) آن دلالت دارد. مفهوم حقیقت محمدیه که نه تنها پیش از تجلی یافتن در این جهان در جسم فردی به نام محمد در عالم هستی وجود داشته، بلکه حتی مقدم بر آفرینش نیز هست، موضوع بحث بسیار در اسلام بوده است. ابن تیمیه و برخی نویسندگان سنی تلاش کردند با زیر سؤال بردن حدیث نبوی «من پیامبر بودم در حالی که آدم میان گل و آب بود» که مرجع اصلی این مفهوم محسوب می‌شود، بدعت بودن آن را ثابت کنند. از نظر متکلمان حنبلی این حدیث جعلی بوده و تنها حدیثی که ابن حنبل و ترمذی نقل می‌کنند - «من پیامبر بودم و آدم میان روح و جسد بود» - صحت دارد.

گرچه از نظر ما تفاوت بین کلمه بندی این دو صورت موجود از حدیث، چندان قابل توجه نیست، اما معیار فقه‌های سنت‌گرا برای تعیین سندیت حدیث کاملاً ظاهری بوده و آنها اساساً به اعتبار سند روایت اتکا می‌کنند. با این حال ابن‌عربی که حتی در دوران سالخورده‌گی نیز احادیث را به‌گونه سنتی مطالعه می‌کرد و اطلاعات جامعی در این زمینه داشت، در مواردی می‌گوید که تنها راه تعیین سندیت حدیث نبوی کشف است و به این صورت، اعتبار نظری فقها را به چالش می‌طلبد.

از سوی دیگر با این که عبارت «حقیقت محمدیه» به‌واقع در اواسط تاریخ اسلام ظاهر شده و از این رو، بدعت محسوب می‌شود، مفهومی که می‌رساند یکی از معتبرترین مفاهیم سنتی در اسلام است؛ یعنی مفهوم «نور محمدی». البته در اسلام پیوند پیامبر با نور نه بدعت انسانی، بلکه برگرفته از کلام الهی است. در قرآن محمد(ص) سراجاً منیراً (سوره احزاب/ آیه ۴۶) نامیده می‌شود، و در سوره المائده، آیه پانزده می‌خوانیم «قطعاً از جانب خدا برای شما نوری آمده است» که مفسران قرآن آن را اشاره به محمد(ص) می‌دانند. از نظر مسلمین این نور تنها یک استعاره نیست. حنیان بن اسحاق که حدوداً هفتاد سال پس از وفات پیامبر متولد شد، نقل می‌کند زنی بیهوده تلاش کرد عبدالله پدر پیامبر را پیش از ازدواج با آمنه اغوا کند. اما فردای وصلت که آمنه باردار شده بود، هنگامی که عبدالله را دید، از او روی گرداند. چون عبدالله علت را جویا شد، زن پاسخ داد: «نوری که دیروز با تو بود، ترا ترک کرده است». ابن اسحاق از قول پدر خود می‌نویسد این زن نور درخشانی بین چشمان عبدالله دیده بود که پس از انعقاد نطفه پیامبر از میان رفت. طبق روایتی دیگر، این زن خواهر ورقه‌بن نوفل مسیحی بود - که چون پیامبر پس از نخستین دیدار جبرئیل از او در این باره پرس و جو کرد، ورقه وی را از صحت وحی مطمئن ساخت - و برادرش از ظهور قریب الوقوع پیامبری وی را مطلع کرده بود. آنچه او در چهره عبدالله دید همانا «نور محمدی» بود که عبدالله آن را به پیامبر منتقل ساخت.

بعدها مورخان همچون طبری (وفات به سال ۳۱۰) این ماجرا را نقل کردند و به‌واسطه آثار دیگر مؤلفانی که به تاریخ انبیا پرداختند، گسترش یافت. تفسیر این روایت منجر به شکل‌گیری مسئله پیامبر راستین^۱ شد که عمدتاً متکی بر حدیثی است که بخاری نقل می‌کند: «پیامبر هر در عصر و قرنی حاضر است و در گذر زمان به سوی لحظه‌ای که ماهیت جسمانی‌اش ظاهر شود می‌رود». آیا این سیر نطفه پیامبری تا تولد نهایی‌اش را باید مربوط به تبار و دودمان وی بدانیم یا به عنوان تجلی در حاملان پیشین وحی، در آن صد و بیست و چهار هزار پیامبری در نظر بگیریم که محمد(ص) هم سلف آنها محسوب می‌شود و هم خاتم آنها؟ به نظر می‌رسد ابن عباس (وفات به سال ۶۸ ق) - ترجمان القرآن - در تفسیر آیه ۲۱۹ سوره شعرا، معنای دوم را صحیح بداند؛ از نظر وی محمد(ص) از پیامبری در پیامبر دیگر تجلی می‌یافت تا آن که سرانجام در چهره کامل‌ترین مظهر خود ظهور یافت. ابن سعد در عین نقل این مطلب، به حدیثی اشاره می‌کند که در آن محمد(ص) می‌گوید: «من نخستین انسانی بودم که خلق شد و آخرین پیامبری که فرستاده شد». اما حقیقت آن است که این دو موضوع با یکدیگر مرتبط هستند، زیرا در میان اجداد محمد(ص) چندین پیامبر همچون ابراهیم و اسماعیل نیز وجود دارند. گرچه، حدیث دیگری که در احادیث فقهی موجود نیست و در آن اشاره مستقیم به نور محمدی شده است، نقش عمده‌ای در مباحث مربوط به نخستین مخلوق بودن پیامبر ایفا کرد. این حدیث را یکی از صحابه پیامبر به نام جابر بن عبدالله نقل می‌کند: «ای جابر! خداوند پیش از خلق موجودات، نور پیامبر تو را از نور خویش خلق کرد».

فهرست مطالب:

۱. نامی مشترک ۲. او که ترا می‌بیند مرا می‌بیند ۳. دایره ولایت ۴. حقیقت محمدیه ۵. وارثان پیامبر ۶. چهار ستون ۷. بالاترین مرتبه ولایت ۸. سه خاتم ۹. خاتم ولایت محمدی ۱۰. نردبام دوگانه

مروری بر کتاب

کتاب *خاتم الاولیاء* را میشل خوتکیویچ تحت عنوان *le seal des saints* به زبان فرانسه نوشت که در سال ۱۹۸۶ چاپ شد، و مهم‌ترین کتاب موجود درباره مفهوم ولایت در آثار ابن عربی محسوب می‌شود. خوتکیویچ کتاب را با بررسی کوتاه پیشینه مطالعات ابن عربی در کشورهای غربی آغاز کرده، و سپس بخش زیادی را به بررسی ایده ولایت در اسلام پیش از ابن عربی اختصاص می‌دهد. در این بخش وی نشان می‌دهد در اسلام سنتی اعتقاد به اولیا نه فقط جلوه‌ای از زهد و تقوا، بلکه نتیجه طبیعی اعتقاد به اسلام است.

به‌ویژه عمق دانش خوتکیویچ درباره موضوع مورد بحث قابل توجه است. در این کتاب که به نوعی حاصل بیش از چهل سال مطالعه خوتکیویچ بر روی آثار ابن عربی است، او از بسیاری از کتاب‌های شیخ نقل قول کرده و ایده‌های خود را تا حد امکان بصورت منسجم ارائه می‌دهد. در عین حال، از نظرات پیروان ابن عربی درباره شیخ، واکنش متفکران متأخر نسبت به مفهوم خاتم الاولیای محمدی، همچنین انتقاد شدید برخی فقها همچون ابن تیمیه نسبت به تعالیم ابن عربی و پیروان او نیز یاد می‌کند.

خوتکیویچ در کتاب خود به خوبی نشان می‌دهد چطور در اسلام حقیقت محمدیه توأمان آغاز ولایت و هم پایان آن است، و چگونه این حقیقت طی نسل‌های متمادی از اولیای الهی ادامه یافته است. به‌ویژه مباحث وی درباره این که چگونه سلسله مراتب کیهانی قطب، اوتاد، امام، اخیار و غیره، جلوه جسمانی از نور محمدی هستند، بسیار مورد توجه قرار گرفت. خوتکیویچ این مسئله را که نسل‌های متمادی از اولیا که متعلق به سلسله مراتب کیهانی مشابهی هستند، خود انعکاسی از این جلوه‌های نور محمدی به شمار می‌روند، به خوبی به نکته فوق ارتباط می‌دهد. مردم‌شناسی گسترده سلسله مراتب صوفیان بسیار سنگین است و این کتاب، درک ایده‌های بنیادین چنین سلسله مراتب پیچیده‌ای را تسهیل می‌کند.

افزون بر این، خوتکیویچ به چندین تفسیر آثار ابن عربی توسط شرق‌شناس مشهور هانری کربن پاسخ می‌دهد. به نظر می‌رسد خوتکیویچ با هرگونه تعبیر شیعی از عقاید ابن عربی که وی را شیعه جلوه دهد، مخالف باشد. علت مخالفت خوتکیویچ نیز ظاهراً موجه است، زیرا به گفته خود او «دشوار می‌توان در نوشته‌های فردی که خود معترف به سنی بودن است، نشانه‌هایی از شیعه‌بودن یافت»، اما شاید وی می‌توانست به چندین نمونه مورد توافق بین خودش و کربن اشاره کند، یا این که توضیح دهد چرا او و کربن چنین تفاسیر متفاوتی از آثار ابن عربی دارند.

کتاب *خاتم الاولیا* اثر مرعوب کننده‌ای نیست، اما قطعاً مفاهیم سنگینی را مطرح می‌کند و تمامی ۲۰۰ صفحه آن را باید با دقت و توجه کامل مطالعه کرد. این امر نه تنها به خاطر پیچیدگی ایده‌های ابن عربی درباره ولایت، بلکه به خاطر ایجاز کلام خوتکیویچ نیز هست. با این حال به دلیل گستردگی تحقیقات خوتکیویچ و توانایی وی در ترکیب و توضیح عقاید شیخ، برای درک استدلال‌ها و مباحث وی باید هر صفحه را چندین مرتبه خواند؛ گذشتن از یک نکته ممکن است موجب شود خواننده دو فصل بعد را درک نکند. از این رو، با وجود لذت‌بخش بودن کتاب، اتمام هر فصل تا حدی خسته‌کننده نیز هست، به‌ویژه چون مباحث مطرح‌شده در پانوشت‌ها گاه به گستردگی و پیچیدگی خود متن هستند. برخی خوانندگان ممکن است احساس کنند، عدم استفاده از نمودار در کتاب بر دشواری درک نظریات ابن عربی درباره ولایت افزوده است، اما در توجیه این مسئله می‌توان گفت، نبود نمودار خواننده را وا می‌دارد به گونه‌ای غیر تصویری و از این رو، غیرنظام‌مند درباره نظریات شیخ بیان‌دهد و وحدت نظریات ابن عربی درباره ولایت به گونه‌ای متناقض در همین نکته خلاصه می‌شود؛ این نظریه همچون خود وجود بی‌شکل و بی‌اثر، بی‌نام و بی‌مکان است.

اثر: میشل خوتکیویچ* / ترجمه: لیادین شرارد

ناقد: محمد رستم / برگردان: مریم آقازاده

پی‌نوشت:

* مدیر گروه مطالعاتی در مدرسه مطالعات عالی علوم اجتماعی^۱ پاریس است

1. l'Ecole des Hautes Etudes en Sciences sociales

2. Verus propheta

۳. اوتاد. جمع وتد. در اصطلاح متصوفه گروهی از اولیاء الله هستند که از حیث رتبه از قطب فروتر و از دیگر رتب برترند.

در جست‌وجوی کبریت احمر: زندگی ابن‌عربی، کلود عداس

Quest for the Red sulphur: The life of Ibn' Arabi, The Islamic Text Society, 1993.

در جست‌وجوی کبریت احمر: زندگی ابن‌عربی، بی‌تردید اثری برجسته در زمینه ابن‌عربی‌پژوهی است. پیش از انتشار این کتاب اطلاعات اندکی در مورد زندگی ابن‌عربی وجود داشت.

این پژوهش بر پایه تحلیل دقیق نوشته‌های ابن‌عربی و مطالب ادبی بسیاری است که به زبان‌های عربی و فارسی نگاشته شده است؛ و نتیجه آن شناخت تحلیلی و جزء به جزء سفر جسمانی ابن‌عربی از اندلس به دمشق و سیر روحانی وی است که با زهد و دعا آغاز و با کشف و شهود عرفانی به پایان رسید.

«این کتاب برای من مثل یک رمان بود؛ رمانی که به روشی مجذوب‌کننده و با عشقی بی‌نهایت به قهرمان داستان نوشته شده است؛ رمانی که دقت و باریک‌بینی در ارائه اطلاعات دقیق و صحیح از نسخ خطی و منابع چاپی، آن را از دیگر کتاب‌ها متمایز ساخته است.... این کتاب بیش از یک ترجمه است؛ نویسنده گاهی تعلیقاتی اضافه کرده و نکاتی را روشن ساخته است» (آنه ماری شیمل - نشریه مطالعات اسلامی).

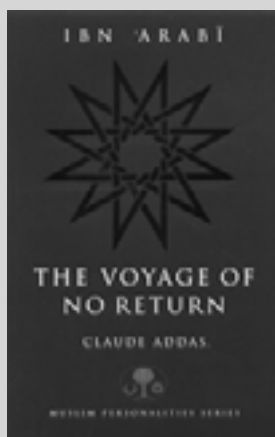
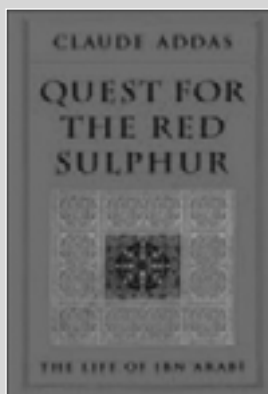
«این کتاب اولین بیوگرافی جدی در مورد اثرگذارترین فرد در تاریخ عرفان اسلامی است که بر اساس مستندات و شواهد زیاد نوشته شد.... ابن‌عربی در نوشته‌های فراوان خود، تجربیات مشهود، سفرهای واقعی و خیالی، دیدار با عرفا چه زنده و چه در گذشته را برشمرده است» (TLS).

ابن‌عربی: سفر بی‌بازگشت، کلود عداس

IBN 'ARABI: The Voyage of No Return, Claude Addas, The Islamic Society.

این کتاب معرفی دقیقی از زندگی و اندیشه ابن‌عربی است که به عنوان پدر عرفان نظری به شمار می‌آید. این کتاب در مورد مهم‌ترین وقایع زندگی ابن‌عربی شامل گرایش وی به عرفان، سفرهای او در اندلس و مغرب، دیدار وی با چهره‌های عرفانی زمانش، سفر به مکه، سفرهایش به مصر، فلسطین، بین‌النهرین، آناتولی و سوریه و مهم‌ترین نوشته‌های او است. هرچند وقایع «سفر درونی» ابن‌عربی بسیار جذاب‌تر از زندگی عادی اوست که با استناد به اتوبیوگرافی وی آورده شده است. کلود عداس از طریق تحلیل جزء به جزء آثار ابن‌عربی - اثرگذارترین شخصیت حوزه عرفان نظری - و درک عالی از نوشته‌های وی، بینشی عمیق از آموزه‌های او، مانند اعتقاد به نبوت و تقدس، اعتقاد به میراث پیامبران، «عوالم خیال»، «وحدت وجود»، ارائه کرده است. عداس پیروان اصلی ابن‌عربی را تا قرن نوزدهم در این کتاب معرفی و تأثیر ابن‌عربی را بر آموزه‌های عرفانی و دیدگاه‌های مخالفان‌اش را بررسی کرده است. مطالعه کتاب *ابن‌عربی: سفر بی‌بازگشت* به علاقه‌مندان به عرفان اسلامی توصیه می‌شود. چه، کتاب و سهم بسزایی در مطالعات در ابن‌عربی‌پژوهی دارد.

«بدون شک این کتاب رویکردی قابل درک داشته و منبع قابل اعتمادی است. زیرا نویسنده تمامی آموزه‌های بنیادین در نوشته‌های ابن‌عربی را گردآورده است و در بسیاری از بخش‌ها عبارات خود وی را به کار برده و دقیقاً آنها را در جایگاه تاریخی‌شان به کار برده است» جیمز موریس (نشریه جامعه محی‌الدین ابن‌عربی).

اسطرلاب عرفانی از دیدگاه ابن عربی، تیتوس بور کهارت، کیت کریچلو

Mystical Astrology According to Ibn 'Arabi, by Titus Burckhardt, Keith Critchlow,

Fons Vitae.

این کتاب، کاری منحصر به فرد است که یکی از اصول بینادین الهی (از دیدگاه یکی از بزرگ‌ترین استادان صوفیه) که در کتاب‌های جدید اخترشناسی فراموش شده را مورد توجه قرار می‌دهد.

تیتوس بور کهارت - فرزند مجسمه‌ساز سوئیسی کارل بور کهارت و برادرزاده بزرگ جاکوب بور کهارت - تاریخ هنرشناس معروف - در سال ۱۹۰۸ در فلورانس متولد شد. جوانی او وقف مطالعه در زمینه هنر و زبان‌های شرقی و سفر به افریقای شمالی و خاور نزدیک شد. در سال ۱۹۴۲ وی رئیس انتشارات گرافورلاگ (Graf - Verlag) گردید که به چاپ عکسی نسخ خطی اختصاص داشت.

وی بر چاپ سری کتاب‌های *Statten des Geistes* (سرزمین ارواح) که کوه سینا، جزیره سلتی و قسطنطنیه را دربرداشت، نظارت می‌کرد که شامل دو کار وی نیز می‌شد: سینا، شهر باکره و فرمان و پیدایش کلیسای جامع کوتیگ.

وی در سال ۱۹۷۲ از طرف یونسکو برای حفظ شهر باستانی «فض» گماشته شد و در همان زمان به زبان عربی تسلط یافت و اصول تصوف را به زبان شکل اصلی آن با هم مقایسه می‌کرد. وی بعدها این گنجینه‌ها را از طریق ترجمه «نامه‌های یک استاد صوفی» ابن عربی و کارهای دیگر ارائه داد. او در سال ۱۹۸۴ درگذشت.

هفت روز با دل، دعا در شب‌ها و روزهای هفته، محیی‌الدین عربی، ترجمه پابلونیتو و استفان هیر تنشتاین

The Seven days of the Heart: Prayers for the Nights and Days of the Week, Awrad al-usbu' (Wird), Muhyiddin Ibn 'Arabi, Translated by Pablo Beneito and Stephen Hirtenstein, Anqa Publishing, 2000.

ابن عربی به عنوان یک استاد معنوی بزرگ شناخته شده است، اما ادعیه‌ای که به او نسبت داده شده است، هنوز کاملاً شناخته نشده‌اند. این دعاها نگاهی اجمالی و ارزشمند به تعالیم حقیقی زندگی عرفانی در سنت صوفیه دارد. این نخستین باری است که ترجمه ادعیه ابن عربی به زبان دیگری چاپ می‌شود.

برای قرن‌ها، این مجموعه منحصر یکی از زیباترین مجموعه‌ها در دنیای اسلام است. ۱۴ دعا در این کتاب هر یک برای یک شب و یک روز در هفته است. این ادعیه نه تنها زیباترین عبارات برای عبودیت و پرستش خداوند، بلکه نشانگر عمق توحید است.

همان‌طور که پابلونیتو و استفان هیر تنشتاین در مقدمه کتاب ذکر کرده‌اند، ساختار اصلی این ادعیه تسلیم در مقابل امرالهی است، گرچه برای ابن عربی چرخه هفتگی خود مسئله‌ای مقدس است.

این ادعیه با یادداشت‌ها و توضیحات کامل ارائه شده است و یک شاهکار معنوی است که برای اولین بار به زبان انگلیسی در دسترس قرار گرفته است.

تصوف چیست؟، مارتین لینگز.

What is Sufism?, Martin Lings, The Islamic Texts Society, 1993.

این کتاب معرفی کاملی از جنبش‌های معنوی صوفیان است که بر اساس علاقه شخصی نویسنده گردآوری شده و عناوین آن شامل مباحثی چون منشأ تصوف، جهانی بودن تصوف، کتاب، پیامبر، قلب، حکمت، سیره، ناب بودن تصوف، تصوف در طول قرن‌ها می‌شود.

مارتین لینگز معرفی کامل و جامعی از جنبش‌های تصوف بر اساس علاقه‌مندی خود به فرهنگ اسلامی

ارائه داده است. توضیحات وی نشأت گرفته از درک کامل وی از تصوف است و جوانی را در نظر گرفته است که اصولاً مورد بی‌توجهی قرار گرفته‌اند. پاسخ روشنفکرانه وی به این سؤال که تصوف چیست، خود بیانگر اصل مطلب است. صوفیان چه باوری دارند؟

با چه هدفی به وجود آمده‌اند؟ چه می‌کنند؟ برخلاف دیگر نویسندگان، مارتین لینگز این سؤال‌ها را با انصاف کامل پاسخ می‌دهد. بنابراین، می‌تواند پاسخ‌های ارزشمندی به سؤال خود که «تصوف چیست» ارائه دهد. که هر پاسخ از زاویه‌ای متفاوت و همه به یک نتیجه می‌رسند. این کتاب به عنوان کتابی مناسب برای مخاطبان دانشگاهی پیشنهاد می‌شود. کتاب تصوف چیست؟ به زبان‌های فرانسوی، آلمانی، ایتالیایی، اسپانیایی و بوسنیایی به چاپ رسیده و به خط بریل نیز در دسترس است.

مارتین لینگز، رئیس پیشین بخش نسخ خطی شرقی موزه و کتابخانه بریتانیا نویسنده دو کتاب در مورد عرفان اسلامی است. کتاب *Certainty* و یک صوفی مقدس از قرن دوازدهم هر دو توسط مرکز متون اسلامی به چاپ رسیده است. کتاب محمد(ص): زندگی وی بر اساس منابع قدیم به عنوان یک شاهکار مورد تقدیر بین‌المللی قرار گرفته است.

مداقه ابن عربی در اسرار قدسیه (مشاهد الاسرار القدسیه)، ترجمه سیسیلیا تونیچ و پابلو بنیتو.

Ibn 'Arabi: Contemplation of the Holy Mysteries, Mashahid al-asrar al-qudsiyya,
Translated by Cecilia Twinch and Pablo Beneito, Anqa Publishing, 2001.

گمان می‌رود که این منظومه اولین اثر ابن عربی و اثری بسیار مهم در زمینه ادبیات عرفانی باشد که در سال ۱۱۹۴ م (۵۹۰ هـ) در اندلس در چهارده قسمت به شکل گفت‌وگوهایی با حضرت الوهیت سروده شده است. این اثر به سبک کتاب مواقف النغری عارف عراقی قرن دهم است. این مشاهدات مملو از بینش عمیق به ماهیت وجود، رابطه ما با حقیقت و روش رسیدن به شادی واقعی است. ترجمه انگلیسی این کتاب توسط پابلو بنیتو (که متن عربی را نیز تصحیح کرده است) و سیسیلیا تونیچ انجام شده، که دارای یک مقدمه و یادداشت‌هایی بر پایه تفسیر یکی از پیروان ابن عربی است.

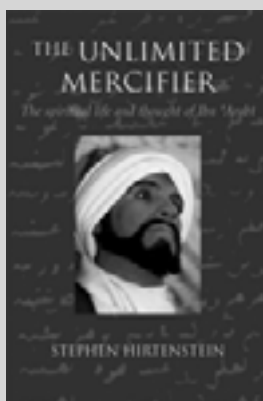

زندگی معنوی و اندیشه ابن عربی، استفان هیرتنشتاین. مطالعات فریبگی

The Unlimited Mercifier: The spiritual life and thought of Ibn 'Arabi, Stephen Hirtenstein

این اثر تصویری قابل درک از زندگی و اندیشه ابن عربی را به نمایش می‌گذارد و جایگاه ویژه وی در تاریخ و حضور منحصر به فرد او در دنیای مدرن را کاملاً نشان می‌دهد. این کتاب شامل فصل‌هایی در باره زندگی و همچنین فصل‌هایی در باره مطالب اصلی در کارهای وی است که به ۵ بخش تقسیم شده و موارد ذیل را دربر می‌گیرد:

بیوگرافی کامل و به‌روز از نوشته‌های ابن عربی؛ بررسی تاریخی در مورد دوره‌های زندگی وی؛ کشف موضوعات اصلی و کلیدی در آموزه‌های وی؛ ترجمه‌های جدید از کارهای وی با نمونه‌هایی از دست‌نوشته‌های او؛ نقشه‌ها و تصاویر مکان‌هایی که او به آنجا رفته است؛ توضیح کامل در مورد آثار مهم و معاصران وی؛ پیشنهاد برای مطالعه بیشتر؛ یادداشت‌های کامل، کتابشناسی و فهرست این کتاب برای علاقه‌مندانی که خواهان درک صحیح از تصوف یا عرفان هستند، بسیار مناسب و جذاب است. نویسنده این اثر، استفان هیرتنشتاین - از سال ۱۹۸۲ سردبیر نشریه جامعه ابن عربی بوده و یکی از بنیان‌گذاران انتشارات عنقا است.

احادیث قدسی

۱۰۱ حدیث قدسی، ضبط شده توسط محیی‌الدین ابن‌عربی در کتاب مشکاة‌الانوار، ترجمه استفان هیرتشتاین و

مارتین نوتکات.

Divine Sayings: 101 Hadith Qudsi, Recorded by Muhyiddin Ibn 'Arabi in his Mishkat al-Anwar(The Niche of Lights), Translated by Stephen Hirtenstein and Martin Notcutt, Anqa Publishing, 2004.

غیر از قرآن گرانبهارترین منبع احادیث نبوی است که تماماً از سوی خداوند به پیامبر(ص) وحی شده است و به حدیث قدسی مشهور است. کتاب احادیث قدسی ابن‌عربی یکی از مهم‌ترین و مؤثرترین مجموعه‌ها در مورد حدیث قدسی شامل ۱۰۱ حدیث است که به صورت شنیداری یا از نوشته‌های معتبر به دست آمده است. این احادیث الهی، همگانی و جهانی هستند و ریشه زیبایی و نیکی الهی را گسترش می‌دهد و مردم با هر عقیده‌ای آن را محترم می‌شمارند. هدف اصلی آن توسل به خداوند، آمادگی وی برای بخشش و در آغوش کشیدن کسانی است که حقیقتاً به سوی او روی می‌آورند. این کتاب هدیه‌ای شگفت‌انگیز است. احادیث قدسی، تصحیح انتقادی و ترجمه متن کامل عربی با یادداشت‌هایی است که از قدیمی‌ترین نسخ خطی گردآوری شده است.

فتوحات مکیه (جلد ۲)، محیی‌الدین بن‌العربی، تصحیح میشل خوتکیویچ، ترجمه سیریل خوتکیویچ، دنیس گریل و دیوید استریت

The Meccan Revelations, Volume 2, by Muhyidin Ibn al-Arabi, Edited by Michel Chodkiewicz. Translated by Cyrille Chodkiewicz, Denis Gril, and David Streight, Pir Press

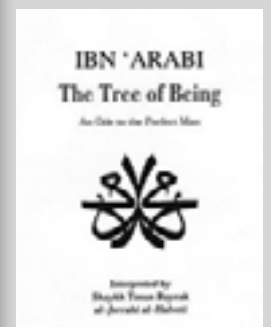
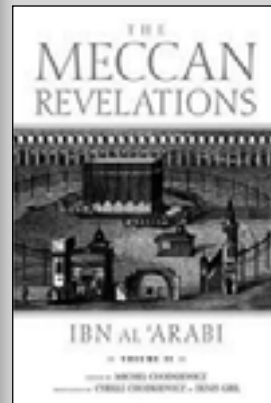
این کتاب ادامه ترجمه انگلیسی کتاب *les Illuminations de la Meque* است. جلد دوم کتاب در مورد حکمت شیخ اکبر است که برای اولین بار به انگلیسی ترجمه شده است. موضوعات این کتاب شامل اهل عرفان و قانون مقدس، مضمون عرفانی متون قرآنی، اسرار بخشش و نیل به لقاء... است. ویکتور دنر، پژوهشگر حوزه سنت اسلامی معتقد است: «نظرات مردان بزرگی چون ابن‌عربی همواره تازه و عمیق هستند».

شاید تا به حال هیچ عارفی در تاریخ جهان وجود نداشته که به اندازه ابن‌عربی در علوم باطنی تأمل عمیق کرده باشد. او در دوران سخت فرهنگی و مذهبی اندلس در سال ۱۱۶۵ به دنیا آمد؛ جا و زمانی که در آن اساتید مسلمان، یهودی و مسیحی از یکدیگر و همچنین از متون یونانی که ترجمه و منتشر می‌شد، درس فرا می‌گرفتند. ابن‌عربی با تأسی از اندیشه قوی فلسفی و ماوراء طبیعی زمان خود و با دانش گسترده‌ای که از دین اسلام داشت، الهیات عرفانی شگفتی را به وجود آورد که عمیقاً از درک معنوی خود وی سرچشمه می‌گرفت. آموزه‌های متعالی وی باعث شد که او را به مدت هشتصد سال شیخ اکبر بنامند. دستیابی به افکار ابن‌عربی و ترجمه آثار وی به دلیل باریک‌بینی او در زبان و پیچیدگی اندیشه‌اش همواره کاری بس دشوار بوده است. پیش از این، تنها بخش‌هایی کوتاه از آثار وی به انگلیسی ترجمه شده بودند.

شجرة الكون، ابن‌عربی، ترجمه و تفسیر توسون بایراک

THE TREE OF BEING, by Ibn 'Arabi, Interpreted by Tosun Bayrak.

شجرة الكون، از نگاه‌های ابن‌عربی، یکی از شخصیت‌های بزرگ در عرفان اسلامی است. وی پانصد کتاب و دست‌نوشته دارد که بعضی کوتاه و بعضی مثل *فصوص الحکم* و *فتوحات مکیه* چند جلدی هستند. ابن‌عربی بر مردان بزرگ زمان خود همچون ابن‌رشد، جلال‌الدین رومی، سهروردی و دیگران تأثیر عمیقی داشت. نفوذ وی از دنیای اسلام گذشته و به اروپای قرون وسطی راه یافته است. آسین پالاسیوس و سالوردا

دی گراو معتقدند دانته در کمدی الهی طرح شگفت بهشت و دوزخ و همچنین تصویر زنان جوان که به الوهیت هدایت می‌کنند را از آثار ابن عربی گرفته است. شجره الکون، توصیفی روحانی از عالم وجود و انسان کامل به عنوان یک عالم کوچک است که با زیبایی و تصاویر شاعرانه بیان شده است. دلپستگی ابن عربی به حضرت محمد (ص) به عنوان یک انسان کامل، دستوراتی از اسلام را برای افرادی که علاقه‌مند به یادگیری ماهیت این دین هستند، مهیا می‌کند.

این کتاب پنج بخش دارد. بخش اول مقدمه مترجم است که شامل بیوگرافی ابن عربی و بحث در مورد گرایش وی به صوفیه است، بخش دوم، تفسیر کتاب شجره الکون ابن عربی است؛ تفسیری در مورد ماهیت عرفانی قرآن و اسلام. بخش سوم توصیف ابن عربی از رفتار و منش پیامبر اکرم حضرت محمد (ص) است. فهرست دویست نام و لقب حضرت محمد (ص) نیز بخش چهارم کتاب را تشکیل می‌دهد.

ابن عربی و اندیشه مدرن، تاریخچه توجه به ماوراءالطبیعه، پتر کوتز

Ibn 'Arabi and modern thought, The History of Taking Metaphysics seriously, Peter Coates, Anqa Publishing, 2002.

ابن عربی و اندیشه مدرن به برخی یافته‌های فلسفه مدرن، علوم اجتماعی و روان‌شناسی در گفتگویی آزاد میان قدیم و جدید، سنتی و علمی، صنعتی و شخصی می‌پردازد. این کتاب ما را دعوت می‌کند تا در پرتو نوشته‌های ابن عربی در مورد وحدت وجود، عقاید اصلی و مؤثر مدرنیته را مورد توجه دوباره قرار دهیم. در این دوران، این حقیقتی بس شگفت و غریب است که زندگی و نوشته‌های ابن عربی که یکی از تأثیر گذارترین و برجسته‌ترین تعالیم معنوی و متافیزیکی است که تاکنون جهان به خود دیده، هنوز در بنای اصول نظری غربی در قرن بیست و یکم تقریباً ناشناخته و ناگفته مانده است.

آنچه هنوز شاید مورد توجه واقع نشده است، نه تنها حلقه مدرن اندیشه ابن عربی، بلکه توانایی آن برای به تصویر کشیدن یافته‌ها و توضیحات مدرنیته در خود است.

اشارات ابن عربی به مباحثی چون علّیت، زمان، امکان، وجوب، معرفت‌شناسی، هستی‌شناسی، علم اخلاق و زیبایی‌شناسی، حتی برجسته‌ترین اساتید و متفکران مدرنیته را به خود جلب می‌کند.

این کتاب شامل یادداشت‌های بسیار، کتاب‌شناسی و فهرست اعلام و موضوعات است و مورد توجه اساتید و دانشجویان رشته‌های روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و فلسفه و همچنین علاقه‌مندان به آثار ابن عربی قرار خواهد گرفت.

التدبیرات الالهية فی اصلاح المملوکات الانسانية، ابن عربی

به همراه کتاب کُنه ما لا بد منه للمرید و کتاب الاحدیة، تفسیر توسون بایراک.

Divine Governance of the Human Kingdom, by Ibn 'Arabi, Including What the Seeker Needs and The One Alone, Interpreted by Tosun Bayrak, Fons Vitae (1997)

ابن عربی - عارف قرن دوازدهم - را بسیاری شیخ اکبر صوفیه دانسته‌اند. خیل عظیم نوشته‌های وی شامل کتاب فتوحات مکیه (در ۵۶۰ فصل) و فصوص الحکم می‌شود. کتاب التدبیرات الالهية فی اصلاح المملوکات الانسانية کتابی محکم ولی کمتر شناخته شده است که برای اولین بار به انگلیسی ترجمه شده است. این متن به شیوه‌ای بسیار خاص از استعارات این جهانی برای به تصویر کشیدن جزئیات جستجوی معنوی بهره برده است.

شیخ توسون بایراک الجراحی که بر روی متون عثمانی آثار ابن عربی کار می‌کرد، این متن و دو اثر دیگر به نام‌های کُنه ما لا بد منه للمرید و کتاب الاحدیة را به زبان انگلیسی برگردانده است. در پایان کتاب، شیخ توسون، آموزه‌های ابن عربی در باره طریق صوفیه، و وظایف سنگینی را که یک شاگرد نسبت به استادش دارد، دوباره متذکر می‌شود. توسون بایراک، تفسیر کتاب سر الاسرار، عبدالقادر گیلانی و حسن الاسماء را نیز نوشته است.

ترجمه: زینب پیری

